

Kıbrıs'ın Türkiye Bakımından Stratejik Önemi ve Füze Krizi**

Osman Metin ÖZTÜRK*

In the article, firstly, the strategical value of Cyprus Island has been studied. Then, the reasons of increasing in value of Cyprus in Eastern Mediterranean has been examined. Separately, it has been pointed out that, the transportation of oil and natural gas of Caspian Sea region has increased the strategical value of Cyprus.

While the strategical value of Cyprus increases, the Greek Administration in the Island has inclined towards armament. Greek Administration has tried to perform such a big armament effort with Greece, Russian Federation and Syria.

The Greeks aim to pursue a containment policy against Turkey from west and south and deprive Turkish Cypriot of Turkey's support. Therefore, armament efforts towards this aim is in a disturbing character.

The S-300 missiles is not only defensive arms. They can also be used with offensive aims. According to Turkish point of view, there is no difference between deployment of these missiles in Cyprus or Crete Island. Consequently, it can not be thought that Turkey will prefer one of these alternatives.

Giriş

Güney ve Güneydoğu Asya ile Güney Afrika'yı Avrupa'ya bağlayan deniz yolu üzerinde yer alan; Anadolu'ya 40 mil, Yunan anakarasına 600 mil uzaklıkta olan; Doğu Akdeniz'in ortasında, Orta Doğu ve Hazar Bölgesi enerji yataklarını kontrol edebilecek bir konumda bulunan Kıbrıs Adası, gerek Anadolu, gerekse bölgede çıkarları olan büyük devletler açısından, hep stratejik bir değere sahip olmuştur. Bu stratejik değer, günümüze artarak gelmiştir.

Ada'nın stratejik değeri hakkında bir ön fikir vermek için, geçmişe dönüp bir iki hatırlatma yapmak uygun olacaktır.

Osmanlı Devleti, Batılılar tarafından Anadolu'ya karşı bir üs olarak kullanılmasını diye, salt güvenlik gerekçesiyle, 1571 yılında Ada'yı ele geçirmiştir. Ancak, Osmanlı yönetimi altında, düzen ve güven içerisinde yürütülen deniz ticareti sayesinde, bu tarihten itibaren, Ada, ekonomik açıdan da bir değer

* Doç. Dr. Osman Metin Öztürk G.Ü. İ.I.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesidir.

** Kıbrıs Yakındoğu Üniversitesi'nde 9 Ocak 1999 tarihinde konferans olarak sunulmuştur.

KIBRIS'IN TÜRKİYE BAKIMINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

139

kazanmaya başlamıştır (Halaçoğlu, 1993 : 61).

Osmanlı Devleti,1877 Rus Savaşı'nda yenilmiş ve Ruslar, Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamış; bunu fırsat bilen İngiltere, sözde Osmanlı Devleti'ne yardım etmek gayesi ile, teklifte bulunmuş ve yardım kuvvetlerini konuşlandırmak için de Kıbrıs Adası'nın geçici olarak kendisine devredilmesini istemiştir.

İngiltere'nin asıl amacı, Ada'nın askeri ve ekonomik açıdan sahip olduğu stratejik değeri kontrolü altına almaktır. Bunu Osmanlı Padişahının bilmemesi mümkün mü? Osmanlı Padişahı, o günkü koşullar altında bu teklifi kabul etmiş, ancak hazırlanan anlaşmayı, kendi el yazısı ile "Hukuku şahaneme asla halel gelmemek şartı ile." kaydını koyarak imzalamıştır.

Atatürk de, ölümünden kısa bir süre önce, Antalya civarında yapılan bir tatbikatta, kurmay subayların cevaplarını dinledikten sonra, parmağı ile Kıbrıs Adası'nı işaret ederek, "Efendiler, Kıbrıs'a dikkat ediniz. Kıbrıs düşman elinde olduğu sürece, ikmalinizi yapıp Anavatanı savunamazsınız" demiştir(Alasya, 1993:65 - Küçük, 1993:82).

I. Kıbrıs'ın Güncel Stratejik Değeri

A. Genel Olarak

Kıbrıs, bugün, münhasıran Ada'da yaşayan Türk ve Rum toplumları ile Türkiye ve Yunanistan'ı ilgilendiren bir konu olmaktan çıkma eğilimi içerisine girmiştir. Dünya siyasetine oynayan büyük devletler ile bölge devletleri, günümüzde, her zamankinden daha çok Kıbrıs ile ilgilenmeye başlamışlardır.

Ada, iki kutuplu dönemde, Girit ile birlikte, Rus nüfuzuna karşı askeri strateji açısından anlamlı bir coğrafya olarak görülmüştür. Doğu Akdeniz'in bir Rus gölüne dönüşmesini önlemede etkin bir rol oynamıştır. Filistin'in, Rus nüfuzuna açık olarak, bütün dünya için bir terör üssü görevini yerine getirdiği bu dönemde, Kıbrıs, bu açıdan da Batılı ülkeler çok önemli işlevleri yerine getirmiştir.

Kıbrıs'ın stratejik değerine ilişkin olarak, yine yakın geçmişte Kıbrıs Adası civarında çok önemli petrol rezervlerinin bulunduğu da ifade edilmiştir (Edibali, 1974: 74).

Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasında Doğu Akdeniz'in öne çıkmış olması, Dünya siyasetine oynayan büyük devletlerin ilgisinin bu coğrafyaya kaymasına neden olmuştur. Gelişmiş ekonomileri nedeniyle büyük miktarda enerjiye ihtiyaç duymaları, bu devletleri, Orta Doğu'da olduğu gibi, Hazar Bölgesi enerji kaynaklarını da kontrol altına almaya ve güvenceye kavuşturmaya sevk etmiştir.

Almanya'nın nüfuzuna oldukça açık olan Avrupa Birliği(AB)'nin, Yunanistan ile yaşamakta olduğu onca olumsuzluğa ve mevcut tarihsel ve hukuksal gerçeklere rağmen, Güney Kıbrıs RumYönetimi(GKRY)'ni Birliğe dahil etme sürecini

başlatması; Rusya Federasyonu(RF) ile Yunanistan ve GKRY arasında, özellikle savunma ve güvenliğe ilişkin olarak yoğun bir ilişkinin ve işbirliğinin ortaya çıkması ve bu meyanda, RF'nun Kıbrıs sorununa daha çok ilgi duymaya başlaması; aynı şekilde, Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin, atadığı özel temsilci aracılığıyla Kıbrıs sorununun çözümünde aktif bir rol üstlenmeye yönelmesi, Kıbrıs'ın son dönemde Doğu Akdeniz'de öne çıkan stratejik değeri ile ilgilidir.

Ada, Suriye, İsrail ve Mısır kıyıları ile Süveyş Kanalı'nı kontrol edebildiği için, bölge ülkeleri açısından da önem arz etmektedir. Günümüzde, muhtemel bir Arap-İsrail savaşında, Ada önem kazanacaktır. Türkiye ile İsrail ve ABD arasında, Doğu Akdeniz'in uluslararası sularında yapılan, insani amaçlı arama-kurtarma(Search and Rescue-SAR) tatbikatlarına bölge ülkelerinin gösterdiği tepkiyi bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

B. Türkiye Açısından

Kıbrıs Adası, jeolojik yapısı itibarıyla, Anadolu'dan kopma bir toprak parçasıdır. İskenderun Körfezi'nden Akdeniz'e doğru uzanmış Torosların deniz içinde yükselmiş bir bölümüdür.

Türkiye'nin, Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlamak üzere, Kıbrıs'a yönelik politikasını iki ana unsur belirlemiştir. Bunlardan birincisi, Kıbrıs Adası'nın stratejik açıdan Anadolu için arzettiği önemdir. Kıbrıs Adası, Türkiye'nin Antalya ve İskenderun körfezlerini tamamıyla kontrol edebilecek bir konumdadır. Ada'da konuşlandırılacak uçak ve füzeler ile Türkiye'nin en uzak noktalarına ulaşılması mümkündür.

Ada, Anadolu'nun savunulması ve lojistik desteğinin sağlanması açısından önemlidir. Türkiye'nin savunma gücünün beslenebilmesi, Antalya ve İskenderun körfezlerinin serbestçe kullanılabilmesine bağlıdır (Gönlübol ve diğerleri, 1987: 344). Bilindiği üzere, Türkiye'nin Ege'ye çıkışı adalar üzerinden Yunanistan tarafından kontrol edilmektedir. Yunanistan, karasularını 12 mile çıkardığı takdirde, Türkiye, Ege'de Yunan karasularından geçerek uluslararası sulara açılacaktır. Ada'nın Yunanistan'ın kontrolüne girmesi, bu kez de Türkiye'yi güney sahillerinden uluslararası sulara açılma konusunda sıkıntıya sokacaktır. Bu durumda, karadan adeta bir ateş çemberi ile çevrili olan Türkiye, denizden de kuşatılmış olacaktır.

İkincisi de, Ada'da yaşayan Türkler'in güvenliklerinin, refahlarının ve ulusal bütünlüklerinin sağlanmasıdır. Ada, 300 yılı aşkın bir süre Türk hakimiyeti altında kalmıştır. Bu nedenle Ada'da yaşayan Türk nüfusun, yaşadığı topraklar üzerinde tarihten gelen hakları bulunmaktadır. Ada, Türk Ulusunun elinden, O'nun dar bir zamanında, baskı ile, "geçici işgal" adı altında alınmış, daha sonra asıl sahibi olan Türk Ulusuna verilmemiştir.

Bu ana unsurlara, bugün, başkalarını eklemek mümkündür. Bu çerçevede, Türkiye, bölge devleti olmanın bir gereği olarak, Doğu Akdeniz'i kontrol etmek ve

KIBRIS'IN TÜRKİYE BAKIMINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

bu kontrolden kendisi için avantajlar sağlamak durumundadır. Ayrıca, mevcut enerji bağlantılarının yanısıra, Türkiye'nin çıkarına olan muhtemel enerji bağlantılarının hayata geçirilmesi için, Ceyhan-Yumurtalık dolmuş ve boşaltım noktasının güvenceye kavuşturulması gerekmektedir.

Gerçekçi olmak gerekirse, Kıbrıs sorunu, Türkiye açısından, bugün artık, salt Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ile ilgili bir sorun olmaktan uzaklaşmıştır. Sorun, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler'in güvenliği ve refahı ile ilgili olduğu kadar, başta ekonomi, savunma ve güvenlik olmak üzere, her açıdan Anadolu'yu çok yakından ilgilendiren önemli ve hassas bir sorun niteliğini kazanmıştır.

Ada açısından ise, sorunun, başlangıçtan beri, bir yaşam sorunu olduğunu belirtmek gerekir. Gerek güvenlik, gerekse ekonomik açıdan Ada'daki Türkler'in Anadolu tarafından beslenmesi, yaşamsal önemde bir konudur.

II. GKRY'NİN Silahlanma Çabaları

A. GKRY Ne Yapıyor?

Bu soruya, "neyi yapmıyor ki?" diye karşılık vermek gerekir. GKRY, Yunanistan ile birlikte, başta aşırı silahlanma olmak üzere, Türkler'i doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz etkileyip sıkıntıya sokacak herşeyi yapıyor.

KKTC, son 3-4 yıldır, Dünyanın dikkatini, GKRY'nin yaptıklarına çekmeye çalışıyordu. Ancak, uluslararası kamuoyu, füze krizine kadar bu sese kulak vermemiştir. S-300 füzeleri, GKRY'nin yaptıklarının farkına varılmasına neden olmuştur. S-300 füzelerinin alımı konusunda RF ile GKRY arasında imzalanan anlaşma, tarafsız çevrelerde soru işaretlerine yol açmış; 1974 yılından bu yana Ada'da kuzeyden güneye yönelik bir tecavüz veya karışma olmamış iken, GKRY'nin aşırı silahlanmaya yönelmesi, sağduyu sahibi uluslararası çevrelerde istifama neden olmuştur.

GKRY'nin silahlanma çabaları, Papandreu döneminde hayata geçirilen "Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini"ne dayandırılmıştır. Bu kapsamda, taraflar arasında "Askeri İşbirliği Anlaşması" yapılmış ve Yunan uçakları ile askerleri bu anlaşma kapsamında GKRY'ne gönderilmiştir. Rum hava sahasının korunması işi Yunan uçaklarına havale edilmiştir.

Yunan uçaklarının konuşlanması için, Baf yakınlarındaki Papandreu Hava Üssü inşa edilerek kullanıma açılmıştır (Milliyet, 26.8.1998). Üstte, bir filo Yunan uçağının konuşlandırılacağı, özel hava hareket merkezi bulunacağı, yeni bir hava kontrol sistemi kurulacağı, Trodos Dağlarındaki seyyar radar sisteminin yenileneceği ve takviye edileceği ifade edilmiştir¹. Zaman zaman vazgeçildiği ifade

¹ Yunan uçaklarının Baf'taki Papandreu Hava Üssü'nde konuşlanması, Yunanistan'ın "garantörük yükümlülükleri"ni yerine getirmesine bağlanmıştır (Akşam Gazetesi, 25 Ocak 1998).

edilmekle birlikte, Yunan Deniz Kuvvetleri için, Larnaka ile Limasol arasında bir deniz üssünün kurulmasına ilişkin proje üzerinde çalışıldığı da bilinmektedir.

Yine sözkonusu doktrin kapsamında Yunanistan'dan paralı askerler getirilmiş; bunlar, 5 yıllık görev süreleri sonunda Rum Polis örgütünde görevlendirilmiş; Rum Polis örgütü, askeri eğitimden geçirilmiş, profesyonel, Yunan vatandaşlarınca takviye edilmiştir.

GKRY'nin, Irak, İtalya, Güney Afrika Cumhuriyeti(GAC), İngiltere, Fransa, Yunanistan, İsrail, RF ve Çin ile silah ve mühimmat alış-verişi içerisine girdiği bilinmektedir. Bu ülkelerden saldırı helikopteri, saldırı uçağı, tank, zırhlı personel taşıyıcı, insansız casus uçağı, elektronik savaş sistemi, uçaksavar füzesi, kısa ve orta menzilli füze, top, havan, çok namlulu roket, tanksavar, sahil güvenlik gemisi, mühimmat ve mühimmat yapımında kullanılan malzeme almış ve/veya almak için girişimlerde bulunmaktadır.

GKRY'nin silahlanma çabası dikkat çekici bazı özellikleri yansıtmaktadır. Bunlardan birincisi, alınan silahlardan ve son dönemde yapılan tatbikatlardan çıkarılmıştır. GKRY, genelde saldırı amaçlı ve gece kullanılacak silahlar edinme, özellikle hava unsurlarını gece ve gündüz hareket yapabilecek şekilde yeni sistemler ile donatma, gayreti içinde olmuş; gece tatbikatlarını sıklaştırmıştır (Hürriyet, 23.6.1995 - Milliyet 31.12.1996).

İkinci yansıma ise, GKRY'nin son dönemdeki uluslararası ilişkilerinden çıkarılmıştır. GKRY'nin, RF ve Suriye ile olan ilişkileri dikkat çekicidir. RF ile GKRY arasında, karşılıklı olarak işleyen, özellikle savunma ve güvenlik alanında ortaya çıkmış, ancak diğer alanlara da yayılma eğilimi gösteren, yoğun bir ilişki ve işbirliği gözlemlenmektedir. RF'nun GKRY'ne silah ve malzeme satmasının da ötesinde, taraflar arasında "Genişletilmiş Savunma İşbirliği Anlaşması" yapılması ve bu anlaşma kapsamında, Ada'da ortak askeri eğitim merkezlerinin oluşturulması, malzeme ve teknoloji transferi, malzeme ve silah depoları kurulması, ilişkilerin yoğunlaştırılması hususlarına yer verilmesi(Akşam/Milliyet, 1.10.1998) yönünde gelişmeler mevcuttur. RF'nun, Ada'da küçük uçaklar üretmek için bir fabrika kurma teklifinde bulunduğu da ileri sürülmüştür(Milliyet, 26.8.1998).

Ayrıca, Yunanistan Savunma Bakanı Çuhacopulos'un, Nisan 1998'de Moskova'yı ziyareti sırasında, RF Parlamento Başkanı Selezniyov ile yaptığı görüşme sırasında, Yunanistan'ın 100 yıldır Rusya ile aynı cephede olduğunu ifade etmesi(Milliyet, 2.4.1998); RF'nun, BM Güvenlik Konseyi'nde, GKRY'ne müzahir bir yaklaşım içinde olması, Doğu Akdeniz'deki dengeler açısından oldukça düşündürücüdür.

GKRY'nin Suriye ile olan ilişkileri de, özellikle Yunanistan ile birlikte, dikkat çekicidir. Yunanistan ile Suriye arasında mevcut olduğu ileri sürülen "Savunma İşbirliği Anlaşması", dolaylı da olsa, bir anlamda, Suriye'yi Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin kapsamına dahil etmiştir. Suriye'nin S-300 füzelerine ilgi

KIBRIS'IN TÜRKİYE BAKIMINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

duyması², bu değerlendirmeyi destekleyen ve Yunanistan, GKRY, Suriye ve RF arasındaki ilişki konusunda mesaj veren bir olgu olarak görülebilir. Suriye'nin Lazkiye limanının, RF'ndan ve Çin'den satın alınan savunma malzeme ve teçhizatının Ada'ya taşınmasında kullanıldığını da(Akşam, 19.1.1997) unutmamak gerekir

GKRY'nin yaptıkları sadece bunlarla da bitmiyor. Ada'nın güneyi, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve teröre kuçak açma açısından da dikkatleri üzerine çekiyor. Ada'nın güneyinin, Avrupa ve Orta Doğu ülkelerini besleyen bir uyuşturucu merkezi olduğu, uyuşturucu ticaretinden elde edilen kara paranın GKRY Merkez Bankası tarafından amlandığı bilinmektedir.

GKRY ile RF arasındaki ilişkilerin, bu alanda da öne çıkmış olduğu görülmektedir. Rus Mafyasının, Ada'nın güneyini mesken tuttuğu, GKRY'ndeki 23 bin off-shore bankadan 7 bini ile, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı yapan ve bu yoldan elde ettikleri paraları GKRY'nde aklayan 20 bin denizcilik şirketinden 2 bininin, Ruslar'a ait olduğu ifade edilmiştir(Akşam, 16.12.1996). GKRY'nin, bu konularda Sırplar ile de ilişki içinde olduğu, Belgrad yakınlarında basılan sahte Amerikan Doları, Alman Markı ve Fransız Frangı'nın GKRY'nde piyasaya sürüldüğü ileri sürülmüştür(Akşam, 16.10.1998).

GKRY, gerek geçmişte, gerekse günümüzde Türkiye'yi ve Türkler'i hedef alan terör örgütlerine kucak açıp, bunlara her türlü desteği de vermiştir. GKRY, devlet olarak tanınmasından yararlanarak, diplomatik temsilciliklerini ve buradaki görevlilerini terör örgütlerini desteklemede ve yönlendirmede kullanmıştır. Türkiye'yi hedef alan terör örgütlerinin GKRY'nde faaliyet göstermesine müsaade etmiştir. Halihazırda Ada'nın güneyinde 6 adet PKK kampı bulunduğu³; GKRY'nin PKK'ya silah, malzeme ve eğitim desteği sağladığı bilinmektedir.

B. GKRY Niçin Silahlanıyor?

Kıbrıs Rum yetkililerinin öne sürdüğü gerekçe, KKTC'ndeki Türk askeri varlığının ve Türkiye'nin oluşturduğu sözde tehdittir. Ancak, 1974 yılından bu yana, ne Türkiye, ne de KKTC tarafından, Ada'nın güneyine karşı, saldırganlık belirtisi sayılabilecek en ufak bir davranışta bulunulmamış olması, ilk bakışta makul görülen bu gerekçeyi anlamsız kılmaktadır. Türkiye ve Ada'daki Türk askeri varlığı, baştan beri güveni sağlayıcı ve caydırıcı bir rol oynamıştır.

Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini ve bu çerçevede RF ve Suriye ile geliştirilen yakın ilişkiler dikkate alındığında, GKRY'nin sözkonusu çabaları, bir taraftan Türkiye'yi çevreleme amacıyla aynı anda hem Ege'ye, hem de Kıbrıs'a;

2 Suriyeli subay ve askerler için, Moskova'da, masrafları Suriye tarafından karşılanan, S-300'lerin denendiği bir tatbikat düzenlendiği ve bu tatbikatın her yıl ücreti mukabilinde tekrarlanmasının kararlaştırıldığı ifade edilmiştir (Milliyet Gazetesi, 21 Eylül 1997).

3 G.K.R.Y.'ndeki PKK kamplarının Baf, Limasol, Derinya, Larnaka, Lefkoşa'nın Rum kesimi ve Susuz'da bulunduğu ileri sürülmüştür (Milliyet Gazetesi, 3 Temmuz 1997).

diğer taraftan da Doğu Akdeniz'e yönelik amaçlar içerdiği izlenimini vermektedir.

Yanlış da olsa, GKRY, Türkler'in herhangi bir olayı bahane ederek Ada'nın güneyini işgal edeceği fobisi içindedir. Türkler ile başedemeyeceklerini bilmekte, ancak caydırıcılığı sağlayacağını düşündükleri için de sofistike silahlar ile askeri güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar.

GKRY'nin sözkonusu çabalarının içerdiği asıl amacın askeri değil, siyasi olduğu düşünülmektedir. GKRY, yoğun silahlanmanın uluslararası platformlarda neden olduğu kaygıları istismar ederek, aynı anda bir kaç amacı birden gerçekleştirmek gayreti içerisindedir. TSK'ne bağlı askerlerin Ada'dan çekilmesinin, bu askerlerin sayısının azaltılmasının, KKTC'nin tedrici bir silahsızlandırmaya zorlanmasının, uluslararası camianın Kıbrıs sorunu ile daha yakından meşgul olmasının, Kıbrıs konusunda Türkiye üzerinde yoğun bir baskının oluşmasının, Dünya siyasetinde öne çıkmış devletler ile uluslararası kuruluşların desteğinin sağlanmasının, bu amaçlar arasında yer aldığı söylenebilir.

GKRY'nin sözkonusu çabalarının, "Türk tehdidi" karşısında, siyasi ve askeri açılardan GKRY ile Yunanistan'ın elele vermesine uygun bir zeminin oluşturulması amacına yönelik olduğu da ifade edilebilir. Türkiye'yi, muhtemel bir çatışmada, aynı anda hem Ege, hem de Kıbrıs ile angaje etme amacını; başka bir ifade ile Türkiye'yi batıdan ve güneyden kuşatma amacını güden Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini, GKRY'nin sözkonusu çabaları ile hayata geçmektedir. GKRY'nin, sözkonusu doktrine göre silahlandığı bilinmektedir.

C. GKRY'nin Silahlanma Çabalarının Değerlendirilmesi

GKRY'nin Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde Yunanistan ile koordineli olarak yürüttüğü silahlanma çabaları, Balkanlar, Ege, Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da barış, istikrar ve güvenliği tehdit etmektedir. Bu nedenle, GKRY'nin silahlanma çabalarının sadece Türkiye ve KKTC ile iribatlı bir konu gibi görülmesi ve algılanması doğru olmayacaktır.

Sözkonusu silahlanma çabaları, Kıbrıs Adası'ndaki mevcut kuvvet dengesini elbetteki etkileyecektir. Ancak, Ada'daki dengenin Türkiye'nin ve KKTC'nin aleyhine olarak değişeceği düşünülemez. Bununla beraber, Ege'deki mevcut denge açısından, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinden bazı kazanımlar elde etmesi mümkündür. TSK'nin, Ada'da, sofistike silahlar edinmiş GKRY'ne karşı bir harekate girişmesi, Ege'de Yunanistan'ın işine gelecektir.

GKRY'nin silahlanma çabaları, Trakya'dan başlayıp, adalar ve Girit üzerinden Kıbrıs'a uzanan çizgide Türkiye'yi hedef alan, Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde hayata geçirilen, sistemli, bilinçli ve maksatlı bir çaba olarak görülmelidir. Türkiye'nin dış ticaretinin % 88'nin deniz yoluyla gerçekleştiği ve bir aylık yakıt stokuna sahip olduğu (Milliyet, 13.1.1997) dikkate alınır, sözkonusu kuşatma hareketinin, Türkiye'nin ekonomisini felce uğratmak ve savunmasını

çökertmek gibi, çok tehlikeli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olduğu ortaya çıkar.

Silahlanma süreci içerisinde RF ile geliştirilen ilişkiler, Türkiye'yi kuşatma ve Ada'daki Türk varlığını ortadan kaldırma hareketinin çok ciddi ve tehlikeli olduğunun bir başka işareti olarak alınmalıdır. Yunanistan Savunma Bakanı'nın, RF'nu ziyareti sırasında söylediği "100 yıldır aynı cephedeyiz" şeklindeki ifadesini de dikkate alarak; RF, Yunanistan ve GKRY arasındaki yoğun ilişkiler üzerinden, bölgede bir Slav Ortodoks hattının oluşturulduğunu ve bu hattın, bir yay gibi, Türkiye'yi çevrelediğini ifade etmek te mümkündür.

III. S-300 Füzeleri, Anlamı ve Konuşlanma Yeri

A. S-300 Füzeleri'nin Teknik Özellikleri

S-300'ler, Ruslar tarafından, öncelikle uçaksavar amaçlı olarak geliştirilmiştir. 150 kg. ağırlığında patlayıcı taşıyabilen S-300'ler, balistik füzelere karşı da kullanılabilir. Füzesavar rollerde ABD orijinli Patriot'dan daha üstün performansa sahip olduğu ileri sürülmüştür (Egeli, 1993:134-135).

Bu füzeler, dağlık ve ormanlık alanlarda, binalar ile dolu bölgelerde, araziye uygun biçimde yükselip alçalarak seyredabilmektedirler. Yapısal olarak, "hedef belirleme", "hedefi tanımlama" ve "füze fırlatma" diye üç ayrı merkeze sahiptir. Bu üç merkez de, ayrı mobil araçlar halinde düzenlenmiştir. Hedef belirleme ve tanımlama merkezleri, gökteki füze veya uçağı izleme ve tarama radarlarını içermekte; füze fırlatma bölümünde ise, füze güdüm istasyonu, fırlatma ve yeniden doldurma bölümleri bulunmaktadır.

S-300'lerin fırlatma bölümleri iki tiptedir. Bir kısmı iki, bir kısmı da dört füze namlusuna sahiptir. İki namlulu olanından fırlatılan füzeler saniyede 2400, dört namlululardan fırlatılan füzeler de saniyede 1700 metre hızla yol alabilmektedir. Sistem aynı anda 24 hedefe birden kilitlenebilmekte; bu hedeflerden ikisine, aynı anda ikişer füze fırlatabilmektedir. Yeniden dolun ve diğer hedeflere fırlatma işlemi, saniyeler içinde tamamlanmaktadır. Gökteki cisim, saniyede bir taranmaktadır. Yoğun füze ve uçak akını var ise, bu süre 6-9 saniyeye düşmektedir.

Sistemin en önemli özelliklerinden birisi de, yerden 25 metre yükseklikteki bir hedefi vurabilmesidir. Bu özellik, S-300'lerin, kara hedeflerine karşı saldırı füzesi olarak kullanılabilmesini de göstermektedir. Sistem, 25 metre yükseklikten 30 kilometre yüksekliğe kadar, 100 kilometre menzildeki tüm hedeflere kilitlenebilmektedir. 1400 kilometrekarelik bir alanda, füze veya uçak akınına karşı koruma sağlayabilmekte, saniyede 3 kilometre hızla uçan füzeleri vurabilmektedir.

S-300'ler, küçük masraflarla, 200 kilometre menzildeki bir uçağı veya 3 bin kilometre menzildeki bir füzeye kilitleme, diğer füze sistemleri ile bütünleşebilme gibi özelliklere de sahiptir. Diğer füze sistemleri ile bütünleşebilme özelliği,

S-300'lerin saldırı amaçlı bir silah olduğu ve kara silahlarına karşı kullanılabileceği yönünde güçlü bir kanıttır. Ayrıca, sistemin menzilinin geniş olması, barış döneminde, uçaklara karşı saldırı amaçlı kullanılması olanağını da sağlamaktadır⁴. S-300'ler, yapılacak bir değişiklikle, orta menzilli saldırı silahına dönüştürülebilmektedir

S-300 füzeleri, çok amaçlı kullanıma elverişli olmanın yanısıra, içerdiği radar sistemi nedeniyle de dikkat çekici ve bir o kadar da rahatsız edici görülmektedir. Radar sisteminin, çok geniş bir yelpazede olup bitenleri göstermesi ve sistemi, en azından başlangıçta, Rus uzmanların işletecek olması, S-300 füzelerinin, üreticisi RF'na sağladığı önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir (Akşam, 26.5.1998). Diğer taraftan, sözkonusu füzelerin radar sistemlerinin, ayırım yapma özelliğinin zayıf olduğu; bunun da bu füzelerin konuşlandığı bölgelerde uçuş yapan diğer ülkeler açısından ciddi bir tehdit ve tehlike oluşturduğu ifade edilmiştir (Akşam 26.1.1998).

B. S-300 Füzesinin Anlamı

S-300 füzeleri, askeri bakımdan, Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin bir parçasıdır. Türkiye'yi ve KKTC'ni tehdit altında tutarak Ege'de ve Trakya'da zaman kazanma ve mesafe alma amacına yöneliktir. Ada'daki Türk askerinin, Adana ve Diyarbakır'dan sağladığı hava desteğini kesme ve sınırlandırma amacını taşımaktadır. TSK'nin Ada üzerindeki mutlak hava üstünlüğünü, kısmi bile olsa, dengelemeyi amaçlamaktadır.

Bütün bunlara bakarak, S-300'lerin Ada'daki dengeyi Türkiye ve KKTC aleyhine çevireceği gibi bir değerlendirmeye ulaşmak doğru olmayacaktır. Bununla beraber, Ege'deki ve Doğu Akdeniz'deki stratejik dengenin bundan olumsuz olarak etkileneceğini kabul etmek gerekir. Ancak, Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının Dünya pazarlarına ulaştırılmasına ilişkin muhtemel güzergahlar dikkate alındığında, sözkonusu olumsuz etkilenme, Türkiye kadar, bölgede çıkarları olan diğer ülkeler için de sözkonusu olacaktır.

S-300'lerin siyasi anlamı ise, Türkler açısından, Türkiye ve KKTC üzerinde baskı oluşturmaktır. Bu, artık çok iyi bilinen ve beklenen, olağan bir olgu haline gelmiştir. S-300'lerin siyasi bakımdan asıl anlamını diğer ülkeler açısından görmek gerekir. RF, Akdeniz'in ılık sularına ulaşmada, S-300'leri bir sıçrama tahtası olarak görmektedir. RF'nun tarihten gelen sıcaqlara denizlere inme rüyasının S-300'ler üzerinden Doğu Akdeniz'de hayata geçmesi; RF'nun askeri ve siyasi etkinliğini Doğu Akdeniz'e taşıması mümkündür. Bu noktada, Rus uzmanlar tarafından kullanılacak S-300'lerin geniş bir alanı tarayan radarları üzerinden elde edilecek

(4) S-300'ler konusundaki bu bilgiler Rusya Federasyonu'nun resmi silah ihraç şirketi olan Rosvooroujeniy'e'nin yayın organı olan "Military Parade" isimli dergiden alınmıştır (Milliyet Gazetesi, 5 Ocak 1997).

KIBRIS'IN TÜRKİYE BAKIMINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

bilgilerin RF açısından çok değerli olacağını hatırlamak gerekir.

RF'nun, bu şekilde Akdeniz'e inmesi, Türkiye'nin güvenliği açısından endişe verici bir durum olacaktır. Türkiye'nin ve KKTC'nin savunma faaliyetlerinin kolayca izlenebilmesinin yanısıra, RF'nun, Doğu Akdeniz'deki muhtemel konumunu, petrol ve doğal gaz boru hatları ile Boğazlar'dan geçiş konusunda Türkiye'ye karşı bir pazarlık ve baskı unsuru olarak kullanması beklenmelidir. Bu durumda, RF'nun, başta PKK olmak üzere Ada'nın güneyindeki diğer terör örgüt ve grupları ile olan ilişkilerini de yeni baştan düzenleyebileceği dikkate alınmalıdır.

S-300 füzelerinin siyasi anlamı, özellikle RF açısından öne çıkmaktadır. RF, sözkonusu füzeler üzerinden ticari, siyasi, stratejik ve istihbari kazanımlar elde etme avantajına sahip olacaktır (Milliyet 3.7.1998). S-300'ler sayesinde Ada'nın güneyinde kendisine bir yer bulacak RF, bu sayede, Orta Doğu'ya nüfuz etme, Orta Doğu Barış Süreci üzerinde etkili olma ve NATO'nun Güney Kanadına darbe vurma gibi, avantajlara kavuşacaktır.

S-300'lerin bir diğer siyasi anlamının da, sözkonusu füzeler üzerinden ortaya çıkarılan kontrollü gerginliğin, GKRY açısından, AB üyelik sürecinin devamının sağlanması ve GKRY'nin AB'ne giriş sürecinin hızlandırılması olduğu ifade edilebilir(Milliyet 28.6.1998).

C. S-300 Füzelerinin Konuşlanma Yerleri

S-300 füzelerinin Kıbrıs'ta konuşlanıp konuşlanmayacağı, füzelerin alımına ilişkin sözleşmenin imzalanmasından bu yana tartışılmalıdır. Geçtiğimiz günlerde, GKRY yetkililerinin, sözkonusu füzelerin Kıbrıs'a yerleştirilmeyeceği yönündeki kararlarını Dünya kamuoyuna açıklamış olmaları nedeniyle, bu tartışma, şimdilik kaydıyla, geride bırakılmış gözükmektedirler. Ancak, bu kez de, S-300 füzelerinin Girit Adası'na konuşlandırılıp konuşlandırılmayacağı tartışılmaya başlanmıştır⁵.

Türkiye ve KKTC açısından, S-300 füzelerinin Ada'nın Güneyi'ne veya Girit'e konuşlandırılması arasında bir fark yoktur. Neticede her iki konuşlanış da Türkler'e yöneliktir. Ayrıca, sözkonusu füzeleri Ada'nın güneyinde konuşlandırmaktan vazgeçmiş olmanın ne kadar inandırıcı olduğu da tartışmaya açıktır. Yunanlılar'ın ve Rumlar'ın bugüne kadar Türkiye'ye karşı izlemiş oldukları politikalara bakarak, şimdi olmasa bile yakın gelecekte, sözkonusu füzelerin hem Ada'nın güneyine, hem de Girit'e konuşlandırılmasının fazla uzak bir ihtimal olmadığını belirtmek mümkündür. Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini kapsamında Baf'ta bir hava üssü kurulmuştur ve S-300'lerin alımı sözde bu üssün korunması için gündeme gelmiştir. Bu nedenle, Rum ve Yunan tarafının Kıbrıs için füze alımından

(5) S-300 füzelerinin Girit'te konuşlandırılması hususunda yapılmış bir değerlendirme için, Doç. Dr. Osman Metin Öztürk'ün Finansal Forum'un 27 Mayıs 1998 tarihli nüshasında (s.9) yayınlanan "S-300'ler Konusunda Girit Ara Çözüm Olabilir mi?" başlıklı çalışmasına bakılabilir.

vazgeçebileceklerini düşünmek safdillik olacaktır.

S-300 füzeleri, Ada'nın güneyine yerleştirildiği takdirde, KKTC ve Türkiye için doğrudan bir askeri tehdit niteliği taşıyacaktır. Ayrıca, Türkiye, güneydeki ikmal yollarının ve petrol boşaltım-dolum tesislerinin kontrol altına alınması gibi bir tehdit ile de karşı karşıya kalacaktır. Türkiye açısından, bu durum, Kıbrıs'ın Ege ile ilgili anlaşmazlıklarda, daha aktif bir rol oynaması anlamına da gelecektir.

Girit Adası ise, coğrafi konumu itibarıyla, Kıbrıs Adası'nda farklı bir stratejik değere sahiptir. Kıbrıs Adası, daha çok Türkiye ile irtibatlı olarak, Doğu Akdeniz'i kontrol etme avantajını sağlarken; Girit Adası, aynı zamanda Türkiye ile irtibatlı olarak, özellikle Ege Denizi'ni ve dolayısıyla Karadeniz'i kontrol etme avantajını sağlamaktadır.

Bunun dışında Hazar Bölgesi petrol ve doğalgazının Dünya pazarlarına ulaştırılmasında düşünülen yollardan en az dördünün Ege Denizi ve Akdeniz ile irtibatlı olduğu dikkate alınır, petrol ve doğalgaz trafiğini kontrol etme açısından, genelde, Girit Adası'nın konumunun Kıbrıs Adası'na göre daha önemli olduğu söylenebilir. Kıbrıs Adası ile, sadece karadan Doğu Akdeniz'e akıtılan/getirilen petrol ve doğalgaz üzerinde; oysa, Girit Adası ile, hem karadan Karadeniz ve Bulgaristan üzerinden Ege Denizi kıyılarına akıtılan/getirilen, hem de Boğazlar'dan denizyoluyla getirilen petrol ve doğalgaz üzerinde etkili olabilme imkanı elde edilebilir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut ve bilinen sorunlar dikkate alındığında, S-300 füzelerinin, Ege Denizi'ni bir bütün olarak aşağıdan kontrol etme ve tutma avantajına sahip Girit Adası'nda konuşlandırılmasının; Yunanistan'ın, gayri askeri statüdeki adaları silahlandırma, karasularını 12 mile çıkararak Ege Denizi'ni bir "Yunan Denizi"ne çevirme yönündeki politikasını tamamlayacağı ve bu yönde Yunanistan'a güç vereceği söylenebilir. Bu tür bir konuşlandırma, özellikle Yunanistan'ın Ege'de karasularının genişliğini 12 mile çıkarma hazırlığında olduğunun ciddi bir işareti olarak alınmalıdır.

Söz konusu füzelerin Girit Adası'na konuşlandırılması, füze krizinin AB'ne ve NATO'ya taşınması anlamına da gelecektir. Girit Adası, AB ve NATO üyesi bir ülkenin toprağıdır. Ada'da, ABD'nin NATO kapsamında, Yunanistan ile ortak tesisleri bulunmaktadır. S-300'lerin teknik özellikleri ve bu füzeler üzerinden RF'nun elde edeceği avantajlar dikkate alındığında, bu durum, NATO ve ABD açısından kabul edilemez görülmektedir.

S-300'lerin Kıbrıs Adası'na konuşlandırılmasının fazla uzak bir ihtimal olmaması karşısında, yaşanan füze krizinde Girit'in bir ara çözüm olarak gösterilmesi, Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde önceden düşünülmüş, amacı belli bir hareket tarzı olarak görülmelidir. Çünkü, AB ve NATO ile bağlantıları nedeniyle, S-300'lerin Girit Adası'na konuşlandırılmasındaki güçlükler, bu füzelerin Kıbrıs Adası'na konuşlandırılmasındaki güçlüklerden daha fazla gözükmektedir. Yaşanan kontrollü gerginlik ile, Girit Adası bir ara çözüm gibi gösterilerek, mevcut güçlüğü

KIBRIS'IN TÜRKİYE BAKIMINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

aşılması düşünülmüş olabilir. Bu noktada RF'nu ve Almanya'yı da, Yunanistan ve GKRY ile birlikte düşünmek uygun olacaktır.

Türkiye açısından, sözkonusu füzelerin Kıbrıs Adası'na veya Girit Adası'na yerleştirilmiş olması arasında bir fark yoktur. Türkiye'nin bu yerler arasında bir tercih yapması düşünülemez.

149

IV. Genel Bir Değerlendirme

Türk-Yunan askeri ekseninde Kıbrıs, Yunanistan açısından zayıf noktayı oluşturmaktadır. Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin oluşturularak hayata geçirilmesi de bu gerçeğin farkında olduğu anlamına gelmektedir.

Sözkonusu ortak doktrin, AB'nin de desteğine sahip olduğu sonucuna ulaşmak gerekir. Çünkü, Yunanistan'dan sonra, önümüzdeki dönemde GKRY'nin de AB'ne dahil olması, AB'ni, bölgedeki petrol ve doğalgaz sevkiyatını kontrol etmede avantajlı bir konuma getirecektir. Yunanistan ve GKRY ise, AB'nin desteğine sahip olarak, Ege'de ve Ada'da kendisi lehine mesafe alma imkanına sahip olacaktır. Garanti Anlaşması'nın yok sayılmasının ve Ege'de Yunan karasularının 12 mile çıkarılmasının önu açılacaktır.

AB içinde etkin bir konumda bulunan Almanya'nın RF ile olan ilişkileri ve RF ile Yunanistan ve KKTC arasındaki ilişkiler dikkate alındığında, Ada'nın güneyine konuşlanma imkanı tanınmasına bağlı olarak, RF'nun da bu işbirliğine müzahir olmasını beklemek gerekir. Slav Ortodoks kültürü üzerine kurulu kutuplaşmanın da, RF'nun sözkonusu işbirliğine müzahir olması üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Bunlardan hareketle, Kıbrıs'ta, barışın AB ve RF tarafından torpillendiğini söylemek abartılı bir görüş olmayacaktır.

Sözkonusu kutuplaşmanın, bölgede çıkarları ve askeri varlıkları bulunan İsrail, İngiltere, ABD, Türkiye ve KKTC'ni tehdit edeceği, bu devletlere zarar vereceği ve dolayısıyla tepkilerini çekeceği şüphesizdir. Türkiye ve KKTC, çok ciddi tehdit ve riskler ile karşı karşıya kalacaktır. İngiltere ve ABD'nin, bölgenin enerji kaynakları ve Orta Doğu üzerindeki nüfuzları tehlikeye girecektir. Almanya'nın ve RF'nun bölgede öne çıkması İsrail'i rahatsız edecek ve endişeye sevkedecektir.

Bu koşullar altında, Türkiye ile KKTC arasındaki özel ilişkilerin, savunma ve güvenlik alanında yapılacak anlaşmalar ile yoğunlaştırılması; Türkiye ile KKTC arasındaki özel ilişkiye, başta ABD olmak üzere, İngiltere ve İsrail'in dahil edilmesi; Yunanistan gibi, Garanti Anlaşması'nın gereklerini yerine getirme gerekçesi kullanılarak, KKTC'de ortak deniz ve hava üssü kurulması, izlenebilecek uygun hareket tarzları olarak görülmektedir. Bunlarla eş zamanlı olarak, KKTC'nin bağımsız devlet olarak tanınması yönündeki çabalara hız verilmeli; ABD, İngiltere ve İtalya'nın KKTC'ni tanıma konusunda verdikleri olumlu işaretler üzerinde çalışılarak bunların hayata geçirilmesi üzerinde durulmalıdır.

Mevcut gelişmeler ışığında, Kıbrıs sorununda çözümün, Ada'nın önce silahtan

arındırılması koşuluna indirgenmesi, iyi niyetten uzak, kaygı verici bir durum olarak görülmelidir. Bu, arabayı atların önüne koymak gibi ber şey olur.

Kıbrıs konusundaki gelişmeler, Türkler'e yönelik, ani, gece baskını türünden bir saldırı ihtimalini işaret ettiği söylenebilir. ABD'nin, 1997 yılının son aylarında "Delta Gücü"ne mensup bir grubu, Ada'daki İngiliz Agratur Üssü'ne yerleştirmiş olması bu açıdan anlamlıdır. Ayrıca, savunma ve güvenlik konularında giderek daha çok öz kaynaklarına dönmek durumunda kalan Türkiye'nin, hergün artan savunma harcamalarının yükünü daha ne kadar taşıyabileceği de tartışmaya açıktır.

Bu itibarla, Türkiye ve KKTC'nin elini çabuk tutması; radikal ve kesin çözümler de dahil, Ege ve Kıbrıs konularındaki pozisyonlarını uzun dönemli olarak güçlendirmesi gerekmektedir. 2004 Olimpiyat Oyunlarının Atina'da yapılacak olmasının ve o tarihlerde GKRY'nin AB'ne dahil olmasının, Türkiye ve KKTC'yi, Ege ve Kıbrıs konularında olup-bittiler ile karşı karşıya bırakabileceği ihtimali üzerinde durulmalıdır.

Ayrıca, Kıbrıs konusunun, Türkiye dışında yaşayan Türkler'in, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne olan bakışları açısından önemli olduğunu unutmamak gerekir. Türkiye dışındaki Türkler'in buldukları yerlerde muhafaza edilebilmesi ve ayakta tutulabilmesi, önce Kıbrıs Türkler'inin korunmalarına bağlıdır. 40 mil uzağındaki bir coğrafyada yaşayan soydaşlarına sahip çıkamayan bir Türkiye'nin, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" kadar uzanan bir coğrafyada yaşayan soydaşlarına ve yüzlerini Türkiye'ye dönmüş insanlara sahip çıkma iddasında bulunması, inandırıcı bulunmayacak ve ciddiye alınmayacaktır.

V. Sonuç Yerine Bazı Öneriler

A. Öncelikle, Bayrak Radyo ve Televizyonu'nun yayın gücü artırılarak, uluslararası kamuoyu Kıbrıs konusunda aydınlatılmalıdır.

B. Kıbrıs da dahil, bölgeye ilişkin politikaları nedeniyle, Almanya'ya yönelik özel bir tedbirler paketi oluşturulmalı ve hayata geçirilmelidir.

C. Türkiye ve KKTC; Trakya, Ege ve Kıbrıs'ta ani, gece baskını türünden, eş zamanlı Rum ve Yunan saldırganlarına karşı hazırlıklı olmalı; kısa aralıklarla stratejik değerlendirmelerini gözden geçirerek, uygun tertip ve tedbirleri gecikmeden almalıdır.

D. GKRY'nin AB'ne dahil olma sürecinin, Türkiye ile KKTC arasındaki özel ilişkilerin seyrini doğrudan etkileyeceği en yetkili ağızlardan, her vesileyle tekrarlanmalıdır.

E. ABD ile Türkiye arasındaki stratejik ve güvenlik işbirliğinin geliştirilmesi ve

KIBRIS'IN TÜRKİYE BAKIMINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

bu işbirliğine KKTC'nin de dahil edilmesi üzerinde durulmalıdır. SEİA'nın tadil edilerek, KKTC ile, üç taraflı bir anlaşmaya dönüştürülmesi ve müteakiben, taraflar arasında NATO/SOFA benzeri bir anlaşmanın yapılması, yüksek sesle düşünülmelidir.

F. ABD, İngiltere, İsrail, Türkiye ve KKTC arasında bölgesel işbirliğini öngören ortak bir düzenlemeye gidilmesi üzerinde çalışılmalıdır.

G. Türkiye ve KKTC, Ada'nın bütünü üzerindeki hak ve iddialarından vazgeçtikleri izlenimini verecek beyanlardan kaçınmalı; tarafları kim olursa olsun, bu anlamın çıkarılabileceği hiç bir belgeyi imzalamamalıdır.

H. Türkiye ile KKTC arasında, iyi işleyen bir komuta, kontrol ve haberleşme sistemi oluşturulmalıdır. Devamlı, süratli ve karşılıklı işleyen bir bilgi değişim ağı kurulmalıdır.

I. Rum halkının, Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin hayata geçirilmesinden duydukları rahatsızlık ve hoşnutsuzluklar belirlenip, bunlar üzerinde çalışılmalıdır.

İ. Ada'daki silahlanma sürecinin, bölgesel ve global düzeyde, barış ve istikrarı tehdit edip, tehlikeye düşürüğü her fırsatta, en yetkili ağızlardan dile getirilmelidir.

Kaynakça

Kitaplar

- Edibali, Aykut(1974), Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır?, Otağ Yayınları, İstanbul.
- Egeli, Sıtkı(1993),Taktik Balistik Füzeler ve Türkiye, Savunma Sanayi Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Gönlübol, Mehmet ve diğerleri(1987), Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.

Makaleler

- Alasya, H.Fikret(1993), "Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs", Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, 28 Ekim-2 Kasım 1991, Gazi Mağusa/KKTC, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi-TC Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, s.63-77.

Elekdağ, Şükrü(1997), "Füze Krizinden Atina Ne Bekliyor?", Milliyet Gazetesi, 13 Ocak 1997.

Halaçoğlu, Yusuf(1993), "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Politikası", Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, 28 Ekim-2 Kasım 1991, Gazi Mağusa/ KKTC, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi-TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, s.57-61.

Küçük, Cevdet(1993), "Orta Doğu'da Büyük Devletlerin Nüfuz Mücadeleleri ve Ermeniler", Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, 28 Ekim-2 Kasım 1991, Gazi Mağusa/KKTC, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi-TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, 79-84.

Öztürk, Osman Metin(1998), "S-300'ler Konusunda Girit Ara Çözüm Olabilir mi?", Finansal Forum, 27 Mayıs 1998, s.9.

Diğer Kaynaklar

Akşam Gazetesi'nin 16.12.1996, 19.1.1997, 25.1.1998, 26.1.1998, 26.5.1998, 1.10.1998, 16.10.1998 tarihli nüshaları.

Hürriyet Gazetesi'nin 23.6.1995 tarihli nüshası.

Milliyet Gazetesi'nin 31.12.1996, 5.1.1997, 3.7.1997, 21.9.1997, 2.4.1998, 28.6.1998, 3.7.1998, 26.8.1998, 1.10.1998 tarihli nüshaları.